

Člověk a jeho práva

Viera Strážnická, Štefan Šebesta: Člověk a jeho práva. Bratislava 1994.

V roce 1994 vydala doc. JUDr. Viera Strážnická, CSc., spolu s JUDr. Štefanem Šebestou velmi zajímavou publikaci nazvanou Člověk a jeho práva. Tato kniha byla vydána za přispění velvyslanectví Nizozemského království v Bratislavě.

Kniha Člověk a jeho práva je rozdělena do pěti částí. V první z nich se autoři zabývají historií, pojmem, obsahem a výkladem lidských práv. V této souvislosti se zmiňují o minimálním mezinárodním standardu lidských práv, který je podle jejich názoru určen základními lidskými právy a svobodami, zahrnutými v mezinárodních dokumentech univerzální povahy a v mezinárodních smlouvách o lidských právech regionálního charakteru. Tyto mezinárodněprávní dokumenty považují autoři publikace za rozhodující pro stanovení minimálního mezinárodního standardu lidských práv a svobod a pro vyjádření rozsahu mezinárodněprávních povinností států v této oblasti.

Mezinárodní standard základních lidských práv a svobod je podle jejich názorů třígenerační. Nejprve to jsou občanská a politická práva (práva první generace), poté hospodářská, sociální a kulturní práva (práva druhé generace) a konečně právo na rozvoj, právo na přírodní zdroje, právo na hodnotné životní prostředí, právo na mír, právo na solidaritu a právo na odzbrojení (práva třetí generace). Kvalita demokratického charakteru státu se přitom hodnotí podle úrovně vykonávání a ochrany lidských práv.

Ve druhé části své práce se autoři zabývají univerzálním systémem ochrany lidských práv,¹ do něž řadí Chartu Organizace spojených národů (zejména její článek 1 odstavec 3), Všeobecnou deklaraci lidských práv (1948), Mezinárodní pakt o občanských a politických právech (1966), Mezinárodní pakt o hospodářských, sociálních a kulturních právech (1966) a některé mezinárodní úmluvy. Jde zejména o Úmluvu o otroctví (1926), Úmluvu o nucené práci (1930), Úmluvu o zabránění a trestání zločinu genocidy (1948), Úmluvu proti mučení a jinému krutému, nelidskému či ponižujícímu zacházení a trestání (1984), Mezinárodní úmluvu o odstranění všech forem rasové diskriminace (1966), Mezinárodní úmluvu o potlačení a trestání zločinu apartheidu (1973), Úmluvu o odstranění všech forem diskriminace žen (1979), Úmluvu o právech dítěte (1989), ženevské úmluvy o ochraně lidských práv za války (1949), úmluvy o ochraně práv utečenců a bezdomovců a o mezinárodněprávní ochraně menšin.

V této souvislosti je třeba zdůraznit, že autoři oprávněně kritizují skutečnost, že přes existenci mnoha mezinárodních institucí, orgánů a procedur je mezinárodněprávní ochrana lidských práv dosud roztržštěná a málo efektivní. Lidská práva a svobody, uvedená ve Všeobecné deklaraci lidských práv, jsou sice považovány za součást mezinárodního obyčejového práva, ale dosud neexistuje žádný donucovací systém, který by zajistil, aby je státy opravdu dodržovaly.

Základním testem efektivnosti mezinárodněprávního systému na ochranu lidských práv je podle názoru autorů zjištění, zda umožňuje jednotlivci, jehož práva byla porušena, aby hledal pomoc a domáhal se nápravy u mezinárodní instituce či orgánu. Tuto možnost mu zatím poskytuje pouze stížnost k Výboru pro lidská práva, jenž byl zřízen podle článku 28 Mezinárodního paktu o občanských a politických právech z roku 1966. Ovšem tuto stížnost může jednotlivec podat jen v tom případě, pokud stát, jehož je občanem, přijal Opční protokol k Mezinárodnímu paktu o občanských a politických právech z roku 1966. Tento protokol však dosud ratifikovalo pouze 67 států. Druhou a poslední možnost pak poskytuje procedura 1503 (nazvaná podle rezoluce Hospodářské a sociální rady Organizace spojených národů č. 1503/XLVIII), která však umožňuje podat stížnost jen při soustavném a masovém porušování lidských práv.

Ve třetí části své práce autoři rozebírají systém ochrany lidských práv v rámci Rady Evropy a Evropské unie, přičemž zdůrazňují, že „evropský standard lidských práv je zatím nejpracovitějším systémem na ochranu lidských práv a základních svobod“. Velkou pozornost věnují zejména Evropské úmluvě o ochraně lidských práv a základních svobod

s jejími deseti (dnes již jedenácti) dodatkovými protokoly, činnosti Evropské komise pro lidská práva a Evropského soudu pro lidská práva především při projednávání individuálních stížností. Podrobně se zmiňují též o Evropské sociální chartě (1961).

Ve čtvrté části publikace se autoři věnují ochraně lidských práv a základních svobod podle helsinského Závěrečného aktu Konference o bezpečnosti a spolupráci v Evropě (1975), stejně jako pařížské, kodaňské a moskevské konferenci o lidské dimenzi, které vyvrcholily přijetím Pařížské charty pro novou Evropu (21. 11. 1990) a zřízením Úřadu pro demokratické instituce a lidská práva.

V poslední – páté – části se autoři zabývají americkou, africkou a arabskou úpravou ochrany lidských práv.

K velkým kladům publikace patří čtrnáct příloh, obsahujících přehled základních dokumentů Organizace spojených národů o lidských právech, přehled základních dokumentů Rady Evropy a mezinárodního humanitárního práva, text zásady respektování lidských práv a základních svobod Závěrečného aktu Konference o bezpečnosti a spolupráci v Evropě, vzor stížnosti o porušení lidských práv aj.

Kniha je napsána čtivým jazykem, je uspořádána velmi přehledně, působí téměř instruktivně. Bude jistě velkým přínosem pro každého, kdo se chce seznámit se současnou mezinárodněprávní úpravou ochrany lidských práv a základních svobod.

Přesto je třeba litovat, že autoři nevěnovali větší pozornost i některým teoretickým úvahám, souvisejícím s ochranou lidských práv a základních svobod. Například: Zda, v jakém rozsahu a jakým způsobem činí současná mezinárodněprávní úprava ochrany lidských práv a základních svobod subjektem mezinárodního práva i jednotlivce? Jaká má jednotlivec práva a povinnosti, vyplývající přímo z mezinárodního práva? Jakým způsobem a vůči komu se může jednotlivec domáhat nápravy, jsou-li jeho lidská práva a základní svobody porušovány (obvykle je porušuje ten stát, jehož je jednotlivec státním občanem)? Zda a která pravidla či právní normy, vyplývající ze zásady ochrany lidských práv a základních svobod, mají kogentní právní povahu (když se již státy shodly na kogentní povaze samotné zásady), a to zejména v tom smyslu, že se jejich porušení dotýká práv a právních zájmů všech ostatních států, a proto je každý stát oprávněn přijímat potřebná opatření k odstranění tohoto porušení i ke zjednání nápravy? Proč přes obecně uznávaný kogentní charakter zásady ochrany lidských práv a základních svobod je ve skutečnosti ochrana lidských práv a základních svobod jednotlivce dosud málo účinná? Proč státy prakticky vůbec nezasahují proti porušování lidských práv a základních svobod jinými státy a mlčky toto porušování přehlížejí, nebo je dokonce i připouštějí tvrzením, že jde o věc spadající do vnitřní pravomoci porušujících států (např. konflikt v Čečensku)?

Větší teoretické rozpracování měli autoři věnovat i úvaze, že součástí základní strategie ochrany lidských práv musí být pozitivní rozvíjení vztahu mezi lidskými právy a ekonomickým rozvojem v tom smyslu, aby se odstranila nebo alespoň zmírnila rostoucí nerovnoměrnost v rozdělování vedoucí k hrozbě sociálních nepokojů v některých státech.

Tyto připomínky, mající jen okrajový charakter, nemohou zastínit velký význam recenzované publikace nejen pro všechny, kdo se zajímají o problematiku ochrany lidských práv a základních svobod ve světě, ale pro všechny, kdo se zajímají o mezinárodní dění, mezinárodní vztahy nebo mezinárodní právo, a to zejména proto, že je první známou a dostupnou publikací, která poskytuje úplný přehled o současném stavu mezinárodněprávní ochrany lidských práv a základních svobod. V tomto smyslu je možné publikaci považovat přímo za instruktážní učebnici pro každého, kdo se o tuto problematiku zajímá.

Bohumír Götz

¹ Oficiální názvy smluv, úmluv a dohod jsou převzaty z dokumentace mezinárodněprávního odboru Ministerstva zahraničních věcí České republiky. Viz Sukcese ČR do mnohostranných mezinárodních smluv, *Mezinárodní vztahy*, 4/1994, s. 105–118 (pozn. red.).